

НАУЧНО ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ
И ПРОУЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА
БЕОГРАД

СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ
Серија I, год. XVI

КАТЕДРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИКШИЋ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИСТОЧНО САРАЈЕВО

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НОВИ САД

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ
КРАГУЈЕВАЦ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИШ

СРПСКИ ЈЕЗИК

XVI

Београд, 2011.

ЧОВЕК У ЈЕЗИКУ и ЈЕЗИК У ЧОВЕКУ

(Рајна Драгићевић, *Вербалне асоцијације кроз српски језик*,
Друштво за српски језик и књижевност Србије,
Београд 2010, стр. 248)

Однос човека према стварности и свету у којем живи једно је од основних филозофских питања о којима се вековима размишљало и писало. Језик је део те стварности, део човека. На који начин различите културе обликују језике и у чему се огледају те језичке специфичности, питања су којима се, кроз призму вербалних асоцијација, Рајна Драгићевић бави у књизи *Вербалне асоцијације кроз српски језик*.

Књигу карактерише културолошки приступ у разматрању језичких питања. Она се бави проблемима који су у жижи интересовања савремене лингвистике. У поглављу *Уводна теоријска разматрања (7–39)* ауторка говори о појму лингвокултурологије као научне дисциплине која се бави односом језика и културе и њеној повезаности са когнитивном лингвистиком, психолингвистиком и лексикологијом. Следе четири поглавља у којима се описује асоцијативна метода и улога вербалних асоцијација у различитим аспектима језичких истраживања: *Прикупљање и опис вербалних асоцијација (39–55)*; *Вербалне асоцијације у истраживању лексичког значења (55–99)*; *Вербалне асоцијације, језик и култура (99–151)* и *Вербалне асоцијације и концептуализација емоција у српском језику (151–213)*.

Савремена лингвистичка истраживања баве се језиком као културним феноменом, испитивањем синхронијске везе између језика и културе. Језик се посматра у односу на човека, човек постаје фокус. У уводном делу књиге ауторка указује на комплексност лингвокултурологије као научне дисциплине и наводи радове руских лингвиста чији се практични резултати огледају у изради лингвокултуролошких речника. Иако у знатно мањој мери, лингво-

културолошка истраживања заступљена су и у српској лингвистици, а њихов резултат је појава *Асоцијативног речника српског језика* (Пипер, Драгићевић, Стефановић, 2005). Овај речник нам нуди вербалне асоцијације као грађу, а асоцијативну методу као једно од потенцијалних оруђа за многобројна језичка истраживања. Прича о лингвокултуролошким истраживањима представља увод у наредна четири поглавља која се баве различитим аспектима проучавања вербалних асоцијација у словенским језицима.

Интересовање словенске лингвистичке јавности за вербалне асоцијације развија се у московској лингвистичкој школи деведесетих година 20. века, када оне постају нова методолошка база за језичка истраживања. Вербалне асоцијације сакупљају се путем асоцијативних тестова, а објављују се у асоцијативним речницима. У другом поглављу, које носи назив *Прикупљање и опис вербалних асоцијација*, ауторка даје историјски преглед развоја асоцијативне лексикографије, наводи све до сада објављене асоцијативне речнике словенских језика, као и кратак преглед радова и истраживања вербалних асоцијација у српском језику. Оно што сазнајемо јесте да, осим језичких података, асоцијативни речници садрже и ванјезичка знања која одсликавају специфичности говорника једног језика у датом тренутку.

Поглавље *Вербалне асоцијације у истраживању лексичког значења* представља нам једну нову перспективу у посматрању језичких феномена. Асоцијативни речници могу се користити за испитивање различитих сегмената лексичког значења и лексичких односа: конотације, антонимије, полисемије; затим, за испитивање статуса деривата у менталном лексикону и улоге статистичких истраживања у разумевању организације лексичког система. Асоцијативни речници дају нам податке о фреквенцији најчешћег асоцијата, броју различитих асоцијата у асоцијативном пољу и броју асоцијата који имају фреквенцију један. Ови подаци показују да постоје два основна типа веза између речи-стимулуса и њених асоцијата: *ванјезичке везе* (које су изазване индивидуалним или колективним искуством говорника и које су предмет лингвокултуролошких истраживања) и *језичке везе* (синтагматске и парадигматске, од којих ауторка као најзначајније издваја хипонимију, синонимију и антонимију).

Лексички фонд једног језика под непрекидним је утицајем друштвених и културалних прилика у којима живе његови говорници. Он се непрестано мења, појављају се нове лексеме и нова значења, док се, истовремено, одређене лексеме и значења губе; повећава се број позајмљеница, долази до творбе нових речи итд. У поглављу *Вербалне асоцијације, језик и култура* сазнајемо на који начин вербалне асоцијације помажу у поређењу културално стереотипних појмова у различитим језицима (како се различити народи у својим културама извињавају, како се удварају, дају комплименте, како се

поздрављају и упознају). Затим сазнајемо који су културално стереотипни појмови у српском језику; на који начин културални обрасци утичу на начин на који концептуализујемо стварност и због чега није лако анализирати утицај културе и друштвених промена на језик; зашто се Кинези ређе извињавају од Руса и зашто Французи цене шалу у разговору; како растојање између саговорника указује на тип комуникационог понашања и шта су његове вербалне и невербалне компоненте; због чега је *умеће слушања код саговорника* најцењенија особина и за српског и за руског говорника и да ли из тога следи да Срби и Руси имају сличне комуникационе идеале. Закључак је то да не постоји јединствена методологија која би била свеобухватна и исцрпна у објашњавању свих промена до којих у једном језику долази под утицајем културалних и друштвених односа, као и то да је свако истраживање у том смеру корак ближе ка стварању опште слике.

У последњем поглављу – *Вербалне асоцијације и концептуализација емоција у српском језику* – ауторка разматра проблем дефинисања емоција (емоционалних стања и односа) и даје преглед радова неколицине аутора који се баве методама концептуализације емоција. Оно што им је заједничко јесте уверење да се емоције не могу дефинисати, али се могу описати методама *анализе појмовних метафора* и *постављањем когнитивних сценарија*. Међутим, како ауторка истиче, потпуна слика добија се удрживањем ових двеју метода са асоцијативном методом и у прилог томе наводи примере вербалних асоцијација за стимулусе *љубав* и *мржња*. Део поглавља посвећен је поступном прегледу концептуализације емоција у српском језику, на примерима *љутње*, *туге* и *страха*. Ауторка подсећа да се анализа одређене лексеме не заснива само на истраживању њеног значења, већ и значења свих њених синонима и других речи са којима је она семантички повезана. Значај концептуалне анализе огледа се у томе што подстиче детаљну семантичку анализу читавог семантичког поља и свих деривата дате лексеме. И на крају, ауторка се бави питањем: *ко су прототипични носиоци емоција?* Решење је сложено, а крије се у међудејству неколико самосталних дисциплина: лингвокултурологије, когнитивних наука, лексикологије и лексикографије.

Књигу *Вербалне асоцијације кроз српски језик* можемо читати као путоказ – од историјског прегледа лингвокултуролошких истраживања и разумевања односа *човек – култура – језик*, преко асоцијативне методе, њене улоге у разумевању апстрактне лексике и прихватања нових тенденција и интердисциплинарности у језичким истраживањима до улоге вербалних асоцијација у комплетирању слике коју имамо о неисцрпним језичким феноменима.